

مکاتب سنتور نوازی در ایران

از قاجاریه تا کنون

اثر دکتر کیومرث پیرکلو

مترجم: فاطمه نکونام
ویراستار: شهاب‌منا

کنیا
منشر خنیاکوز

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

مرکز موسیقی بتهوون شیراز

فایل‌های صوتی و تصویری لوح فشرده همراه کتاب
مکاتب سنتورنوازی در ایران از قاجاریه تا کنون
از طریق کانال دانلود سی دی کتب نشر خُنیاگر به نشانی
[telegram.me/khonyagarcd](https://t.me/khonyagarcd)
قابل دانلود است.

نشر خُنیاگر

تلفن: ۴۴۶۶۸۹۴۳ (تلفکس) و ۰۹۱۹۱۲۶۸۱۰۶

Email: khonyagarPub@gmail.com

کانال نشر خُنیاگر: [telegram.me/khonyagarPublications](https://t.me/khonyagarPublications)

مکاتب سنتورنوازی در ایران

از قاجاریه تا کنون

اثر دکتر کیومرث پیرگلو

ترجمه فاطمه نکونام

ویرایش علمی و ادبی شهاب مینا

ویرایش اسکن نت‌ها و صفحه‌بندی شهاب مینا

طراحی جلد مرجان شمسی‌خانی

چاپ اول ۱۴۰۰

تعداد ۳۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۹۷۳-۷-۹-۹ ISBN: 978-600-94973-7-9

فصل چهارم: نت‌نویسی و ساختارهای موسیقایی در سنتورنوازی	فهرست منابع صوتی	۱۰
انواع تکرار، به‌ویژه در بداهه‌نوازی سنتور	فهرست منابع تصویری	۱۱
۷۱	مقدمه ناشر	۱۳
تکرار در قطعات آوازی سنتور	مقدمه نویسنده	۱۹
۷۲		
تکرار عینی		
۷۲	فصل اول: تاریخچه مختصر موسیقی ایرانی	
تکرار در نت‌نویسی قطعات ضربی سنتور	موسیقی ایران پیش از اسلام	۲۳
۷۳	موسیقی ایران پس از اسلام	۲۹
تزیینات در سنتورنوازی	خلاصه	۳۲
۷۵		
تکیه	فصل دوم: نظریه، ساختار، کوک و فرم‌های موسیقی ایرانی	
۷۶	پیشینه نظری موسیقی ایرانی	۳۳
تکیه تک	شرح مختصر گام‌ها و فواصل	۳۴
۷۶	گام ۱۷ پرده	۳۴
تکیه دوتایی یا تزیین الگوی سکانس وار	گام ۲۴ ربع پرده	۳۵
۷۷	گام ۲۲ پرده	۳۶
گزش	فواصل انعطاف‌پذیر	۳۷
۷۸	مقام، دستگاه	۳۹
گزش در نت‌های دوتایی بالا یا پایین‌رونده	ردیف	۴۱
۷۹	گوشه	۴۲
سرمضرب	نت شاهد، ایست، خاتمه و متغیر	۴۲
۷۹	کوک دستگاه‌ها	۴۴
ریز	فرم‌های موسیقی ایرانی	۵۰
۸۱	خلاصه	۵۱
غلت	فصل سوم: تاریخچه سنتور، ساختمان و تکنیک‌های نوازندگی آن	
۸۱	تاریخچه سنتور	۵۳
ریز پایین‌رونده	ساختمان سنتور و موقعیت سیم‌ها بر آن	۵۶
۸۲	اندازه‌های مختلف سنتورهای دیاتونیک	۶۴
مالش ۵	سنتور کروماتیک	۶۴
۸۴	سنتور باس	۶۵
علامت T	مضرب‌های سنتور	۶۵
۸۵	شیوه‌های مضرب‌زدن	۶۶
سبک‌شناسی تزیینات در سنتور	نواختن مضرب با مچ	۶۶
۸۵	نواختن مضرب با انگشتان	۶۷
ملودی درونی، گسترش و بسط ملودیک در سنتورنوازی	نواختن سنتور با فشار آوردن بر سیم‌ها	۶۸
۹۲		
بسط		
۹۲		
ملودی اصلی و گسترش سکانس وار گوشه زابل		
۹۵		
گسترش در بداهه‌نوازی سنتور		
۱۰۸		
خلاصه		
۱۱۳		
فصل پنجم: ساختار بداهه در موسیقی ایرانی		
وجوه کلی در بداهه‌نوازی		
۱۱۵		
فرایندهای بداهه‌نوازی در موسیقی ملی ایران		
۱۱۶		
خلاصه		
۱۲۳		
فصل ششم: پیش‌به‌سوی یافتن معنای بداهه در سنتورنوازی و موسیقی ایرانی		
نظریه‌های بداهه		
۱۲۵		
نگرش موسیقی دانان ایرانی نسبت به بداهه		
۱۲۹		
پشننگ کامکار		
۱۲۹		
محمد دلنوازی		
۱۲۹		
پرویز مشکاتیان		
۱۳۰		
میلاد کیایی		
۱۳۱		

- ۱۷۲ ----- میلاد کیایی
 ۱۷۳ ----- اجراهای صارمی و ملک
 ۱۷۴ ----- اجرای چهارم، نواخته صارمی در دستگاه همایون
 ۱۷۷ ----- اجرای پنجم، نواخته ملک در دستگاه سه‌گانه
 ۱۸۲ ----- تکنیک نوازندگی، کوک و سونوریته
 ۱۸۳ ----- بسط
 ۱۸۴ ----- گسترش

مدرنیست‌های سده بیستم

- ۱۸۸ ----- ویژگی‌های اجراهای مدرنیست‌ها
 زندگی‌نامه مدرنیست‌های سده بیستم
 ۱۸۸ ----- مجید نجاهی
 ۱۸۹ ----- فضل‌الله توکل
 ۱۹۰ ----- تفسیر، نوآنس، ریز و تزئینات
 ۱۹۰ ----- اجرای ششم، نواخته نجاهی در دستگاه سه‌گانه
 ۱۹۱ ----- اجرای هفتم، نواخته توکل در دستگاه سه‌گانه
 ۱۹۳ ----- تکنیک نوازندگی، کوک و سونوریته
 ۱۹۴ ----- بسط
 ۱۹۴ ----- گسترش
 ۱۹۵ ----- خلاصه

فصل هشتم: تاریخچه و تحلیل مکتب جدید سنتورنوازی

- ۱۹۹ ----- مهم‌ترین کتاب‌های نت سنتور
 ۱۹۹ ----- کتاب‌های ردیف
 ۲۰۰ ----- کتاب‌های مقدمه‌ماتی سنتور؛ آموزشی و غیرآموزشی
 ۲۰۱ ----- کتاب‌های پیش‌درآمد، چهارمضراب و رنگ
 ۲۰۲ ----- کتاب‌های تصنیف
 ۲۰۲ ----- کتاب‌های دونوازی
 ۲۰۲ ----- کتاب‌های کنسرتینو
 زندگی‌نامه سنتورنوازان سبک جدید

- ۲۰۳ ----- ابوالحسن صبا (۱۳۳۶-۱۲۸۱)
 ۲۰۴ ----- فرامرز پایور (۱۳۸۸-۱۳۱۱)
 ۲۰۸ ----- پرویز مشکاتیان (۱۳۸۸-۱۳۳۴)
 ۲۰۹ ----- پشنگ کامکار (۱۳۳۰-)
 ۲۱۰ ----- رضا شفیعیان (۱۳۲۰-)

زنان سنتورنواز مکتب جدید

- ۲۱۱ ----- ارفع اطرابی (۱۳۲۰-)
 ۲۱۲ ----- سوسن اصلانی (۱۳۲۶-)

- ۱۳۲ ----- حسن ناهید
 ۱۳۳ ----- منصور نریمان
 ۱۳۴ ----- حمید متبسم
 ۱۳۵ ----- رضا شفیعیان
 ۱۳۶ ----- رحمت‌الله بدیعی
 ۱۳۷ ----- خلاصه

فصل هفتم: تاریخچه سبک شناسانه مکاتب سنتورنوازی از حدود ۱۸۰۰ میلادی تاکنون

- ۱۳۹ ----- مقدمه
 ۱۴۰ ----- پنج دسته نوازندگان سنتور
 ۱۴۳ ----- مکتب شفاهی-شنیداری
 ۱۴۵ ----- منابع صوتی اجراهای مورد بررسی
 مکتب قدیم

زندگی‌نامه استادان قاجار

- ۱۴۶ ----- حسن سنتورخان
 ۱۴۷ ----- محمدصادق خان
 ۱۴۸ ----- میرزا علی اکبر شاهی
 ۱۴۸ ----- حبیب سماع حضور
 ۱۴۸ ----- حبیب سماعی

- ۱۴۹ ----- ویژگی‌های سنتورنوازی در دوره قاجار
 اجرای اول، علی اکبر شاهی، گوشه‌های رهاب و مسیحی
 (دل‌اوز)

- ۱۵۰ ----- بسط و گسترش
 ۱۵۷ ----- تفسیر، نوآنس، ریز و تزئینات
 ۱۵۸ ----- تکنیک‌های نوازندگی، کوک و سونوریته
 ۱۶۰ ----- اجرای دوم، گوشه‌های راست و دوگاه، حسن خان
 ۱۶۲ ----- تفسیر، نوآنس، ریز و تزئینات

- تکنیک نوازندگی، کوک و سونوریته
 ۱۶۵ ----- بسط، گسترش، ریتم

- ۱۶۵ ----- اجرای سوم، حبیب سماعی، دستگاه شور
 ۱۶۶ ----- تفسیر، نوآنس، ریز، و تزئینات
 ۱۶۸ ----- تکنیک نوازندگی، کوک و سونوریته
 ۱۶۸ ----- بسط و گسترش

سنت‌گرایان سده بیستم

- ۱۷۰ ----- ویژگی‌های نوازندگی سنت‌گرایان
 زندگی‌نامه سنت‌گرایان
 ۱۷۱ ----- منصور صارمی
 ۱۷۱ ----- حسین ملک

۲۸۷	خلاصه
	فصل نهم: سنتورنوازان منفرد
	منفردهای نزدیک به مکتب قدیم
۲۸۹	رضا ورزنده (۱۳۰۵-۱۳۵۵)
۲۹۰	مجید کیانی (۱۳۲۰-)
	منفردهای نزدیک به مکتب جدید
۲۹۰	مسعود میثاقیان (۱۳۰۵-۱۳۸۱)
۲۹۱	اردوان کامکار (۱۳۴۷-)
۲۹۲	شیوه نوازندگی ورزنده
۲۹۵	شیوه نوازندگی کیانی
۲۹۹	شیوه نوازندگی میثاقیان
۳۰۴	شیوه نوازندگی اردوان کامکار
۳۱۴	خلاصه
۳۱۵	فصل دهم: نتیجه‌گیری
۳۱۹	منابع
۳۲۶	منابع صوتی و تصویری

	ویژگی‌های مکتب جدید سنتورنوازی
۲۱۳	نوآوری صبا
۲۱۵	پایور: بسط و گسترش ردیف
۲۲۲	پیش‌درآمد و سیر تکامل آن در مکتب جدید
۲۴۲	فرم چهارمضراب
۲۵۴	تفسیر، نوآنس، ریز و تزئینات
۲۵۷	تأثیرات ساختارهای موسیقایی غربی بر سنتورنوازی
۲۵۷	تکنیک‌های ملودی‌پردازی
۲۵۹	نت پدال
۲۶۳	فرم‌های غربی در موسیقی ایرانی
۲۶۳	اتود
۲۶۸	قطعات دوصدایی در رپرتوار سنتور
	آهنگسازی برای گروه
۲۷۱	دونوازی سنتور
۲۸۱	سه‌نوازی و چهارنوازی سنتور
۲۸۲	انتشار کنسرتینو

فهرست نمونه‌های صوتی لوح فشرده

(فایل‌های صوتی و تصویری لوح فشرده کتاب از طریق کانال تلگرام نشرخنیانگر

به نشانی [telegram.me/khonyagard](https://t.me/khonyagard) قابل دانلود است.)

نام قطعه	صفحه	قطعه
مقدمه چهارگاه	۶۷	۱. فرامرز پایور
درآمد اول بیات ترک	۹۲	۲. فرامرز پایور
زابل	۹۶	۳. میرزا عبدالله
زابل	۹۸	۴. ابوالحسن صبا
زابل	۱۰۳	۵. فرامرز پایور
چهارمضراب رضوی	۱۰۸	۶. فرامرز پایور
زُهاب و مسیحی	۱۵۰	۷. علی اکبر شاه‌ی
زُهاب	۱۵۲	۸. میرزا عبدالله
مسیحی	۱۵۲	۹. میرزا عبدالله
زُهاب	۱۵۳	۱۰. ابوالحسن صبا
مسیحی	۱۵۳	۱۱. ابوالحسن صبا
دلایز	۱۵۴	۱۲. فرامرز پایور
راست، دوگاه، رنگ	۱۶۰	۱۳. حسن خان
دوگاه	۱۶۳	۱۴. ابوالحسن صبا
دوگاه	۱۶۴	۱۵. موسی معروفی
دوگاه	۱۶۴	۱۶. عبدالله دوامی
چهارمضراب شور	۱۶۶	۱۷. حبیب سماعی
چهارمضراب همایون	۱۷۴	۱۸. منصور صارمی
چهارمضراب سه‌گاه	۱۷۷	۱۹. حسین ملک
گوشه مخالف	۱۹۰	۲۰. مجید تجاهی
چهارمضراب سه‌گاه	۱۹۱	۲۱. فضل‌الله توکل
خسرو و شیرین	۲۱۳	۲۲. ابوالحسن صبا
دیلمان	۲۱۳	۲۳. ابوالحسن صبا
درآمد اول شور	۲۱۵	۲۴. میرزا عبدالله
درآمد اول شور	۲۱۵	۲۵. محمود کریمی
مقدمه شور	۲۱۵	۲۶. فرامرز پایور
درآمد اول شور	۲۱۵	۲۷. فرامرز پایور
پیش درآمد شور	۲۲۲	۲۸. ارسلان درگاهی
پیش درآمد افشاری	۲۲۵	۲۹. رضا محجوبی
پیش درآمد دشتی	۲۲۸	۳۰. فرامرز پایور
پیش درآمد چهارگاه	۲۳۱	۳۱. پرویز مشکاتیان

«فرپرک» در دشتی	۲۶۳	۳۲. فرامرز پایور
«پرواز» در چهارگاه	۲۶۳	۳۳. فرامرز پایور
«فریبا» در دشتی	۲۶۸	۳۴. فرامرز پایور
دوئو سه‌گانه	۲۷۱	۳۵. حسین دهلوی
«گفت‌وگو» (دونوازی) در دشتی، پارت ۱ و ۲	۲۷۲	۳۶. فرامرز پایور
«پرنیان» (دونوازی) در چهارگاه	۲۷۳	۳۷. فرامرز پایور
«فانوس» (دونوازی) در اصفهان	۲۷۵	۳۸. فرامرز پایور
سه‌نوازی در دشتی	۲۸۱	۳۹. نصرت‌الله گلپایگانی
چهارنوازی اصفهان	۲۸۱	۴۰. حسین دهلوی
کنسرتینو برای سنتور و ارکستر	۲۸۳	۴۱. حسین دهلوی و فرامرز پایور
کنسرتینو برای سنتور و ارکستر	۲۸۶	۴۲. عباس خوشدل
کنسرتینو برای سنتور و ارکستر	۲۸۶	۴۳. هوشنگ کامکار
گوشه «شوشتری» همایون	۲۹۲	۴۴. رضا ورزنده
درآمد اول و دوم شور (سه‌تار)	۲۹۵	۴۵. میرزا عبدالله
درآمد اول و دوم شور (سنتور)	۲۹۵	۴۶. میرزا عبدالله
«تنهایی» در چهارگاه	۳۰۰	۴۷. مسعود میثاقیان
«خاطره» برای سنتور سولو	۳۰۴	۴۸. اردوان کامکار
کنسرتینو برای سنتور و ارکستر (موومان اول)	۳۰۹	۴۹. اردوان کامکار
کنسرتینو برای سنتور و ارکستر (موومان دوم)	۳۱۰	۵۰. اردوان کامکار
کنسرتینو برای سنتور و ارکستر (موومان سوم)	۳۱۰	۵۱. اردوان کامکار
«پرواز» از آلبوم دریا	۳۱۴	۵۲. اردوان کامکار

فهرست نمونه‌های تصویری لوح فشرده

چهارمضراب سه‌گانه	۶۶	۱. فرامرز پایور و حسین تهرانی
بداهه‌نوازی در دستگاه همایون	۶۶	۲. پشنگ کامکار
بهار دلکش	۶۸	۳. درویش خان
بداهه‌نوازی در ماهور	۶۸	۴. فضل‌الله توکل و بهزاد رضوی
بداهه‌نوازی در شور	۶۸	۵. فضل‌الله توکل
بداهه‌نوازی در دشتی	۶۸	۶. فضل‌الله توکل و بهزاد رضوی
«یتیم سه‌گانه»، یکی از طرح‌های ملودیک موسیقی آذربایجان	۱۸۳	۷. میلاد کیایی
«خزان» در دستگاه شور	۲۴۲	۸. پرویز مشکاتیان با همراهی تنبک آرش فرهنگ‌فرو و دف بیژن کامکار
«رهگذر» (دونوازی) در دستگاه اصفهان	۲۷۶	۹. فرامرز پایور
پیش‌درآمد شور	۳۱۰	فلوت: یوهانا سیلک، سنتور: کیومرث پیرگلو
		۱۰. اردوان کامکار

گزارشی از روند آماده‌سازی کتاب حاضر

دعوت ماهنامه گزارش موسیقی در پاییز سال ۱۳۹۴ برای شرکت در میزگرد کارشناسی برای ویژه‌نامه آن نشریه درباره سنتورنوازی نوین^۱ موجب آشنایی اینجانب با دکتر کیومرث پیرگلو شد. علی‌رغم اختلاف در برخی دیدگاه‌های مطروح در آن نشست، ارادت وافر دوی ما به هنرپیراچ و شخصیت استاد فرامرز پایور، و پیراچ‌تراز آن نیک‌نفسی کیومرث پیرگلو و بهره‌مندی او از گوهر کمیاب انسانیت موجب تداوم آن ارتباط اولیه و شکل‌گیری دوستی صمیمانه فی‌مابین شد. در پایان آن میزگرد جناب پیرگلو اظهار کردند که رساله دکترایشان در رشته اتنوموزیکولوژی از دانشگاه موناخ استرالیا درباره مکاتب سنتورنوازی ایران است و مایل‌اند در ایران چاپ شود و در دیدارهای بعدی اظهار نمودند که مایل‌اند انتشار این اثر توسط انتشارات اینجانب صورت گیرد.

گام اول در ارائه کتاب حاضر ترجمه آن از انگلیسی به فارسی بود. مؤلف با توجه به ضیق وقت خود برگردان متن رساله را به یافتن مترجم از سوی ناشر محول کرد که پس از ارائه آن به دو تن از مترجمان، با توجه به حجم زیاد ترجمه و حق‌الزحمه بالای اعلام شده، انجام این پروژه مسکوت ماند. نهایتاً در تابستان ۱۳۹۷، اینجانب بدین منظور در صفحه خود در یکی از شبکه‌های اجتماعی فراخوان دادم و از میان داوطلبان خانم فاطمه نکونام، کارشناس و کارشناس ارشد موسیقی از دانشگاه تهران با ساز تخصصی سنتور و کارشناس ادبیات انگلیسی از دانشگاه تهران، به‌عنوان گزینه‌ای جامع‌الشرایط انتخاب شدند و از شهریور ۱۳۹۷ تا مرداد ۱۳۹۸ به ترجمه فصول سوم تا دهم رساله همت گماشتند. آنجا که دو فصل اولیه، بنا بر روال نگارش رساله در دانشگاه‌های خارج از ایران، به ذکر کلیاتی درباره تاریخ موسیقی در ایران و معرفی ساختار مُدال و فواصل موسیقی ایرانی اختصاص داشت و این موارد برای خواننده فارسی‌زبان آشنا است، با توافق با مؤلف، بدو از ترجمه دو فصل اول صرف‌نظر شد اما بنا بر تأکید بعدی مؤلف بر تطابق نسخه انگلیسی با فارسی اثر جهت ارائه آن به مراکز دانشگاهی به‌عنوان کارنامه علمی ترجمه دو فصل اول نیز در دی‌ماه ۱۳۹۹ توسط مترجم انجام شد. نهایتاً متن کامل ترجمه شده اثر به نظر مؤلف رسید و ویرایش‌های ایشان طی جلسه‌ای حضوری با ناشر در ترجمه اولیه اثر اعمال شد.

پس از آن، طی جلسات متعدد هفتگی، در مدت شش ماه، از بهمن ۱۳۹۹ تا تیرماه ۱۴۰۰، ابتدائاً یک بار و سپس دوبار در هفته، ناشر در معیت مؤلف به بازبینی علمی اصل مطالب رساله، ویرایش علمی و ادبی ترجمه و رفع کاستی‌ها و تکمیل آن، آماده‌سازی و ویرایش اسکن‌نت‌ها و تصاویر، و صفحه‌بندی آن برای ارائه در قالب کتاب پرداخت؛ کاری جانفرا که تنها عایدی آن غنابخشی به ادبیات موسیقی‌شناسی ایرانی است. بازخوانی متن در حضور مؤلف این امکان را فراهم کرد تا بازبینی علمی در مطالب و نیز ویرایش علمی و ادبی ترجمه با تأیید و تبادل نظر با مؤلف انجام شود.

نخستین مشکل در آماده‌سازی فنی کتاب، نداشتن فایل‌های متعدد نت به‌کاررفته در متن بود. فایل نهایی ورد نسخه انگلیسی کتاب نیز در دسترس نبود که بتوان نت‌ها را از آن طریق در فایل ترجمه فارسی اثر کپی کرد. پس از سستی کلنجار با نرم‌افزارهای ویرایش‌کننده فایل‌های پی‌دی‌اف و ناکامی در استخراج صحیح تصویرنت‌ها از آنها،

^۱ منتشر شده در آبان و آذر ۱۳۹۴. میزگرد کارشناسی با حضور کیومرث پیرگلو، پویا سرابی، شهاب مینا و کارن کیهانی.

ناچار شدم یکایک صفحات فایل پی‌دی‌اف نسخه انگلیسی کتاب را در نرم‌افزار فتوشاپ وارد کنم و نت‌های به‌کاررفته در هر صفحه را جداسازی کنم. نتیجه این عمل استخراج ۴۷۵ قطعه عکس و اسکن نت از فایل پی‌دی‌اف نسخه انگلیسی اثر و برش و ویرایش آنها در نرم‌افزار فتوشاپ بود! با این روش، علاوه بر کیفیت خوب تصویر حاصل، در فتوشاپ زمینه کاغذ (سایه روی دیگر کاغذ) را نیز حذف، و برسیاهی نت‌ها افزودم تا اسکن نت‌ها با کیفیت، یکدستی و خوانایی بیشتر ارائه شود.

دیگر مشکلاتی که در ویرایش ترجمه متن رخ داد عدم ترجمه فهرست منابع و مأخذ در پایان رساله، نوشتن برخی مطالب و ارجاعات در متن، و درج تاریخ رخدادها و منابع در متن به سال میلادی بود. در نسخه انگلیسی اثر، طبعاً همه منابع مندرج در فهرست منابع به زبان انگلیسی نوشته شده بودند اما از آنجا که فی‌الواقع برخی از منابع به زبان فارسی و برخی به انگلیسی بودند، بدو منابع فارسی را از منابع انگلیسی جدا کردیم و عنوان هر منبع و مشخصات نشر آن را از انگلیسی به فارسی برگرداندیم و منابع فارسی را براساس الفبای فارسی فهرست کردیم.

با اوصاف فوق، که مثنی نمونه خروار است، ویرایش و صفحه‌بندی شده کتاب حاضر در نهم تیرماه ۱۴۰۰ آماده شد و پرینت آن تحویل مؤلف گردید و پس از بازخوانی ایشان و اعمال تذکراتشان، خود به بازخوانی نهایی رساله پرداختم. در ویرایش نهایی اثر توسط اینجانب، علاوه بر ویرایش مجدد علمی و ادبی متن و رفع اشکالات باقی‌مانده در نت‌ها و تصاویر، به تدقیق درج عنوان‌ها و مشخصات منابع، تبدیل تاریخ‌های به‌کاررفته در کل متن از میلادی به شمسی و تطبیق ارجاعات داخل متن با فهرست منابع پایان کتاب پرداختم.

تمامی تواریخ به‌کاررفته در متن، که به رخدادها یا سال تولد و وفات اشخاص یا سال انتشار منابع دلالت داشت، به سال میلادی نوشته شده بود و با توجه به تعدد آنها بدو از برگردان آنها به سال شمسی صرفنظر کرده بودیم اما در ویرایش نهایی متن تمامی تواریخ فوق را از میلادی به شمسی برگرداندم. از آنجا که تبدیل سال میلادی به شمسی می‌تواند با یک سال خطا توأم شود، سال‌های انتشار منابع مکتوب و صوتی را از وب‌سایت کتابخانه ملی ایران و نیز کتابخانه و آرشیو صوتی خود کنترل کردم و تاریخ تولد و وفات اشخاص و نیز تاریخ وقوع رخدادها را از اینترنت جست‌وجو کردم تا به صورت دقیق درج شوند. مزیت انجام این کار، در کنار زحمت انجامش، دانستن تاریخ تولد و وفات شخصیت‌های علمی و تاریخی و نیز وقوع رخدادها و دوره‌های تاریخی ایران برحسب تقویم جلالی بود که در غالب منابع برحسب سال قمری نگاشته شده‌اند.

از آنجا که در فهرست منابع پایان رساله گاه عنوان کتاب‌ها کامل نوشته نشده بود و در سال انتشار و نام ناشر آنها اشکالاتی وجود داشت، در ویرایش نهایی یکایک منابع فارسی نوشته شده در فهرست منابع را از وب‌سایت کتابخانه ملی ایران و نیز از کتابخانه شخصی خود کنترل کردم تا عنوان، سال انتشار و مشخصات یکایک منابع به تدقیق در فهرست منابع پایانی درج شود. سپس یکایک ارجاعات داخل متن را با فهرست منابع کتاب تطبیق دادم تا سال‌های مورد ارجاع در متن و فهرست منابع همسان باشند. همچنین منابع انگلیسی در متن با حروف لاتین به فهرست منابع ارجاع داده شدند و منابعی که در متن استفاده شده و در فهرست منابع درج نشده بودند افزوده شدند.

در ویرایش ادبی نهایی متن نیز کوشیدم تا حد امکان ترجمه با ساختار زبان فارسی و جمله‌بندی آن هماهنگ شود و نتیجه از ترجمه تحت‌اللفظی فاصله بگیرد.

روغنی در شیشه بینی صاف و روشن ریخته غافلی بر سرچه آمد کنجد و بادام را

معرفی کتاب حاضر

کتاب حاضر براساس رساله دکتری کیومرث پیرگلو در رشته اتنوموزیکولوژی است که در یازدهم ماه می سال ۲۰۱۰ میلادی، برابری ۲۳ اردیبهشت ۱۳۸۹، در دانشگاه موناخ استرالیا با عنوان انگلیسی "HISTORY AND CHANGING STYLES OF THE SCHOOLS OF IRANIAN SANTUR PLAYING FROM THE LATE NINETEENTH TO THE EARLY TWENTY-FIRST CENTURY" (تاریخچه و تغییرات سبک‌های مکاتب سنتورنوازی ایران از اواخر سده نوزدهم تا اوایل قرن بیست و یکم میلادی) دفاع شده و ترجمه فارسی آن با ویرایش و، به پیشنهاد ناشر، با تغییر عنوان به «مکاتب سنتورنوازی در ایران از قاجاریه تا کنون» به صورت کتاب حاضر ارائه شده است.

متن اصلی رساله در ۴۷۰ صفحه ۸۴ مشتمل برده فصل و ۴۰ صفحه ضمیمه است و آنچه در کتاب حاضر ارائه شده شامل ترجمه فارسی متن اصلی رساله در ۳۲۸ صفحه رحلی است که مورد بازبینی محتوایی قرار گرفته است. آنچه ارتباط مستقیم با عنوان رساله دارد در فصول هفتم تا دهم کتاب حاضر آمده است. فصول اول تا ششم به عنوان پیش نیازهای چهار فصل پایانی نگاشته شده‌اند.

فصول اول و دوم بنا بر سنت نگارش رساله دانشگاهی در خارج از ایران و نگارش کلیاتی درباره تاریخچه موسیقی کشور مورد بحث و ساختار موسیقایی آن نگاشته شده‌اند که برای موسیقی دان خبره ایرانی آشناست و در عین حال، جنگی از مطالب آموزنده پیش روی هنرجویان و علاقه مندانی که به این موضوعات اشراف ندارند می‌گذارد.

فصل اول، «تاریخچه مختصر موسیقی ایرانی»، اطلاعاتی کلی از موسیقی ایران پیش از اسلام، پس از اسلام و قرن حاضر فراروی خواننده می‌گذارد.

فصل دوم، «نظریه، ساختار، کوک و فرم‌های موسیقی ایرانی»، به پیشینه نظری موسیقی ایرانی و معرفی برخی رسالات نظری آن، شرح مختصر گام‌ها و فواصل، تئوری‌های گام (گام هفده پرده فارابی، گام بیست و چهار پرده وزیری، گام بیست و دو پرده مهدی برکشلی و نظریه فواصل انعطاف پذیر هرمز فرهنگ)، مفاهیم مقام، دستگاه، ردیف، گوشه، نت شاهد، ایست، خاتمه و متغیر می‌پردازد. در ادامه، به معرفی هریک از دستگاه‌های دوازده گانه و شرح فواصل آنها از دو موضع راست کوک و چپ کوک پرداخته شده و در پایان فرم‌های موسیقی ایرانی (چهارمضراب، تصنیف، رنگ و آواز) تعریف شده‌اند.

فصل سوم، «تاریخچه سنتور، ساختمان و تکنیک‌های نوازندگی آن»، ابتدائاً گردایه‌ای از ادبیات مکتوب معاصر (تا پیش از سال ۱۳۸۹) درباره تاریخچه سنتور را ارائه می‌کند که بنا بر آن سنتور در ایران سازی قدیمی است و ایران مهد سنتور در جهان است و از این کشور به دیگر کشورهای شرق و غرب رفته است. در ادامه، مؤلف به توضیح ابعاد و معرفی اجزاء سنتور پرداخته گستره صوتی انواع سنتور دیاتونیک (شل کوک، لاکوک و سی کوک)، کروماتیک و باس و بخش‌های صوتی آنها را توضیح می‌دهد. سپس ساختار مضراب سنتور ایرانی را شرح داده شیوه‌های مضراب زدن (نواختن با میچ و نواختن با انگشتان) و نواختن سنتور با فشار آوردن برسیم‌ها، پیشینه، محسنات و معایب آنها را تشریح می‌کند که در فصل هفتم به طور مصداقی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱. تاریخ انتشار مقاله اینجانب در مجلد اول کتاب مجموعه مقالات درباره سنتور (۱۳۸۹)، انتشارات سوره مهر، صص ۷۹-۹۵، با عنوان «تأملی بر تاریخچه سنتور در ایران» که در آن شاهد مثال‌های حضور تاریخی سنتور در ایران که در منابع فارسی نوشته شده بررسی شده‌اند و صحت آنها رد شده است.

در فصل چهارم، «نت‌نویسی و ساختارهای موسیقایی در سنتورنوازی»، ابتدا رسم‌الخط‌های نت‌نگاری سنتور برای هر تکنیک شرح شده است. سپس به «سبک‌شناسی تزئینات در سنتور» پرداخته شده و تزئینات مضرابی را در کتاب‌های خودآموز سنتور حسین صبا، ردیف سنتور ابوالحسن صبا، کتاب آثار فرامرز پایور، پرویز مشکاتیان، پشنگ کامکار و رضا شفیعیان تشریح می‌کند.

عنوان بعدی این فصل «ملودی اصلی، گسترش و بسط ملودیک در سنتورنوازی» است که با ارائه مثال‌هایی در درآمد بیات ترک ردیف ابتدایی فرامرز پایور و نیز بررسی تطبیقی ملودی اصلی و گسترش سکانس وار گوشه زایل در سه روایت مندرج در ردیف میرزا عبدالله، ردیف سنتور ابوالحسن صبا و ردیف ابتدایی فرامرز پایور همراه است. عنوان پایانی طرح شده در این فصل «گسترش در بداهه نوازی سنتور» است که به گسترش یک الگوی ملودیک در قطعات ضربی اختصاص دارد. نگارنده به عنوان مثال به شرح چگونگی بسط گوشه رضوی در چهارمضراب رضوی، اثر فرامرز پایور، پرداخته است.

در فصل پنجم، «ساختار بداهه در موسیقی ایرانی»، نویسنده پیش‌نیاز بداهه نوازی را تحصیل، درونی‌سازی و به‌خاطر سپردن نظام دستگاه عنوان کرده اظهار می‌کند نظام دستگاه ساختار بداهه نوازی را با استفاده از واریاسیون‌های ملودیک، گسترش، دولوپمان و تزئین تعیین می‌کند و در ادامه به بررسی ساختار مُدال دستگاه چهارگاه در ردیف چپ‌کوک فرامرز پایور می‌پردازد.

در فصل ششم، «پیش‌به‌سوی یافتن معنای بداهه در سنتورنوازی و موسیقی ایرانی»، نویسنده ابتدا نظریه‌های بداهه را که توسط محققان غربی، نورمن لوید، برونو نیل، پرسینگ، و لادن نوشین مطرح شده بررسی کرده سپس به عنوان تحقیق میدانی ضرور در رساله دکترای به مصاحبه با چهار سنتورنواز (پرویز مشکاتیان، رضا شفیعیان، میلاد کیایی و پشنگ کامکار) و پنج نوازنده و آهنگساز دیگر (رحمت‌الله بدیعی، محمد دلنوازی، منصور نریمان، حسن ناهید و حمید متبسم) درباره مفهوم بداهه و روش‌های بداهه نوازی پرداخته است.

فصل هفتم آغازگر موضوع اصلی کتاب، مکاتب سنتورنوازی در ایران است. نویسنده نوازندگی سنتور در ایران را از دوره قاجار تاکنون به سه گروه مکتب قدیم (قاجار)، مکتب جدید و گروه منفرد تقسیم کرده عامل تمایز مکتب جدید از قدیم را کاربرد نُت در نوازندگی، شیوه تدریس و آهنگسازی مکتب جدید می‌داند. از نگاه نویسنده، مکتب قدیم (قاجار) با مرگ حبیب سماعی در سال ۱۳۲۵ تمام می‌شود و مکتب جدید با سردمداری ابوالحسن صبا آغاز می‌شود و توسط شاگردان صبا، که شاخص‌ترین آنها فرامرز پایور است، و نیز تحصیل‌کردگان رشته موسیقی در گروه موسیقی دانشگاه تهران، نظیر رضا شفیعیان، پرویز مشکاتیان و پشنگ کامکار، ادامه می‌یابد.

هرچند از نگاه مؤلف مکتب قدیم با مرگ سماعی پایان یافته، او دو گروه را متأثر از روش شفاهی آن در نوازندگی در نظر گرفته ذیل آن قرار می‌دهد: سنت‌گرایان سده بیستم که شاخص‌ترین آنها میلاد کیایی، حسین ملک و منصور صارمی، و مدرنیست‌های سده بیستم که شاخص‌ترین ایشان فضل‌الله توکل و مجید نجاهی عنوان شده‌اند. مدرنیست‌های سده بیستم از نظر محتوا و تکنیک نوازندگی نسبت به سنت‌گرایان سده بیستم از مکتب قدیم دورترند.

لوح فشرده

- اصلاحی، سوسن. ۱۳۷۷. خجسته. سی دی ش ۷۰. تهران: انتشارات سروش.
- _____ ۱۳۷۹. بوی پرچین. سی دی ش ۳۶. تهران: مؤسسه چهارباغ.
- «صد سال سنتور». ۱۳۸۰. تهران: مؤسسه فرهنگی هنری ماهور. شماره سی دی: ۷۶.
- کامکار، هوشنگ. ۱۳۶۹. برتارک سپیده. تهران: شهرام. سی دی SITC-163.
- مشکاتیان، پرویز. ۱۳۶۴. دستان. گروه عارف. به سرپرستی پرویز مشکاتیان. خواننده: محمدرضا شجریان. تهران: دل آواز. سی دی شماره ۱.
- Misāqiān, Masūd. 1999. *Music Without Words* (Album 2). USA: Taraneh Enterprises. CD 256
- Nejāhi, Majid. 1994. *Taknavāzān* (Soloists). No. 1. Bārbad Music Ltd. California U.S.A., CD TN-1-94.
- Pāyvar, Farāmarz. 1995. *Classical Music of Iran*. CD ALCD 164-M7 853, France: Al Sur Media Co.
- Talā'i, Dāryūš (Tala'i, Darioush). 2000. *The Radif of Mirzā Abdolāh, according to Talā'i* (5 CD collection [CDs 1 and 3]). California: Mazda.
- Tavakol, Fazlolāh. 1995. Golhā No. 34. California: Bārbad Music Ltd. CD GT-34-95.
- Varzandeh, Rezā. 1994. *Taknavāzān* No. 6. Bārbad Music Ltd. California U.S.A. CD TN-6-94.

نوارهای کاست

- پایور، فرامرز. ۱۳۷۵. ردیف ابتدایی برای سنتور. اجرا توسط سعید ثابت. تهران: مؤسسه فرهنگی هنری ماهور.
- علیزاده، حسین. ۱۳۷۱. ردیف میرزا عبدالله به روایت نورعلی برومند. اجرای حسین علیزاده. تهران: مؤسسه فرهنگی هنری ماهور. کاست ش ۷.
- کامکار، اردوان. ۱۳۶۹. دریا. تهران: شرکت روح افزا.
- _____ ۱۳۷۲. ماهی برای سال نو: کنسرتینو برای سنتور و اُرکسترزهی. آهنگساز و تنظیم کننده: اردوان کامکار. تهران: مؤسسه خدماتی هنری ساقه.
- _____ ۱۳۸۰. بر فراز باد. تهران: مؤسسه فرهنگی هنری نی داوود.
- کریمی، محمود. ۱۳۶۸. ردیف آوازی موسیقی سنتی ایران. آوانگاری محمدتقی مسعودیه. کاست ش ۱ تا ۶. تهران: سروش.

منابع تصویری

- پایور، فرامرز و تهرانی، حسین در افتتاحیه کنسرت در حافظیه. اواخر دهه ۱۳۴۰. از مجموعه خصوصی.
- پایور، فرامرز «رهگذر» (دونوازی فلوت و سنتور) در دستگاه اصفهان. اجرا توسط کیومرث پیژگلو و یوهانا بیلک در دانشگاه موناخ در ملبورن.
- ۱۸ خرداد ۱۳۸۲.
- جهانگیر اخباری. «بهار دلکش» از درویش خان. اجرا با سنتور. مجموعه شخصی.

فضل‌الله توکل / بداهه‌نوازی در دستگاه‌های ماهور و شور و دشتی. به همراهی تنبک بهزاد رضوی در تلویزیون جام جم ایران، بین سال‌های ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۵. مجموعه شخصی.

کامکار، اردوان. «پیش‌درآمد در دستگاه شور» در کنسرتی در تهران در سال ۱۳۸۱ (فایل تصویری از علیرضا جواهری در تاریخ ۲۸ مهر ۱۳۸۶). کامکار، پشنگ. کنسرت در تهران، ۱۳۷۲، همراه با گروه دستان. مجموعه شخصی.

مشکاتیان، پرویز. «خزان» در دستگاه شور در کنسرت تهران (فایل تصویری از علیرضا جواهری در تاریخ ۴ مهر ۱۳۸۶).

میلاذ کیایی. «یتیم سه‌گانه»، روی نغمات آذربایجانی. همراهی با تنبک توسط آرش فرهنگ‌فر، از تلویزیون جام جم. بین سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۷۵. مجموعه شخصی.

مصاحبه‌ها و ارتباطات شخصی دیگر

مصاحبه نگارنده با رحمت‌الله بدیعی در خرونینگن، در هلند، ۸ و ۹ خرداد ۱۳۸۵.

مصاحبه تلفنی با ایرج حقیقی (صدابردار). گوتنبرگ. سوئد. ۱۳۸۰.

مصاحبه نگارنده با حمید متبسم. در شهر اوترخت. هلند. خرداد و تیر ۱۳۸۵.

مصاحبه تلفنی نگارنده با مسعود میثاقیان در آلمان. ۲۳ فروردین ۱۳۸۱ و ۳ تیر ۱۳۸۵؛ و دریافت نامه در تاریخ ۳ خرداد ۱۳۸۱.

مصاحبه تلفنی نگارنده با حبیب‌الله نصیری فرد در ایران. ۲۳ اردیبهشت ۱۳۸۷.

HISTORY AND CHANGING STYLES OF THE SCHOOLS OF IRANIAN SANTUR PLAYING FROM THE LATE NINETEENTH TO THE EARLY TWENTY-FIRST CENTURY

Dr. Qmars Piraglu

کتاب حاضر براساس رساله دکترای مؤلف در رشته اتنوموزیکولوژی است که در سال ۱۳۸۹ (۲۰۱۰ م) به دانشگاه موناش استرالیا ارائه شده است و اینک ترجمه فارسی آن با بازنگری و ویرایش مجدد منتشر می شود. در این اثر که در ده فصل تنظیم شده مؤلف پس از نگارش کلیاتی درباره تاریخ موسیقی ایران و ساختار، کوک و فرم های موسیقی ایرانی به تاریخچه سنتور ایرانی، ساختمان و تکنیک های نوازندگی آن پرداخته و در ادامه رسم الخط های نگارش، سبک شناسی تزئینات، و بسط و گسترش ملودیک در سنتورنوازی را شرح می دهد. نویسنده سپس به معنای بداهه در موسیقی ایرانی براساس تحقیق کتابخانه ای و تحقیق میدانی خود (مصاحبه با سنتورنوازان و موسیقی دانان ایرانی) و بررسی ساختار بداهه در موسیقی ایرانی می پردازد. چهار فصل پایانی به بررسی مکاتب سنتورنوازی در ایران اختصاص دارد. نگارنده نوازندگی سنتور در ایران را به دو مکتب قدیم (قاجار) و مکتب جدید تقسیم می کند که شاخص متمایزکننده آنها استفاده از نت در نوازندگی، آموزش و آهنگسازی است. مؤلف گروهی دیگر را نیز با عنوان گروه منفرد مطرح می کند که نوازندگان آن از یکی از دو مکتب فوق تأثیر پذیرفته اند و در عین حال از ایشان متمایزند و روشی شخصی را در نوازندگی سنتور دنبال کرده اند که فراگیر نشده است. دو گروه دیگر، موسوم به سنت گرایان سده بیستم و مدرنیست های سده بیستم نیز که متأثر از مکتب قدیم اند مطرح شده اند. در بررسی هریک از گروه های فوق شرح حال نوازندگان، معرفی آثار، آوانگاری های مؤلف از نواخته های ایشان به همراه تجزیه و تحلیل آوانگاری ها و بررسی نت نگاری های منتشر شده از ایشان ارائه، و با یکدیگر مقایسه شده است.

(برگرفته از مقدمه ناشر)

بتهوون
مرکز موسیقی بتهوون شیراز

کتابنا
ناشر خنیاگر